בלק

א. „וישלח (בלק) מלאכים אל בלעם גו' הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא יושב ממולי. ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר יואר"[1]. ואח"כ, בדברי בלעם אל הקב"ה, נאמר[2]: „ויאמר בלעם אל האלקים בלק גו' שלח אלי, הנה העם היוצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי אותו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו".

וכבר עמד באור החיים הק'[3] על השינויים בין לשונות הכתוב בדברי בלק ודברי בלעם בשם בלק — ש„בלק אמר הנה עם יצא והוא אמר הנה העם היוצא, ובלק אמר הנה כסה והוא אמר ויכס, בלק אמר ועתה והוא אמר עתה בלק אמר ארה והוא אמר קבה בלק אמר נכה בו והוא אמר להלחם בו . . גם שינה ואמר וגרשתיו ובלק אמר מן הארץ". ולכאורה יש להוסיף עוד שינוי[4] — בלק אמר „והוא יושב ממולי", ובלעם השמיט ענין זה, שלכאורה הוא העיקר (וכפרש"י עה"פ „קרובים הם להכריתני").

והנה לכאורה הי' אפשר לומר, שע"ד הפשט אין כאן קושי, כי כן דרך הכתובים לקצר כו'. אבל מצינו בפרש"י על התורה שעומד על שנים משינויים אלה — „קבה לי, זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש. וגרשתיו, מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם הי' שונאם יותר מבלק". הרי דס"ל לרש"י שהשינויים בכתוב אינם מפני הקיצור וכיו"ב[5]. ועפ"ז יש לעיין אמאי לא עמד רש"י על שאר השינויים שביניהם, וכמו: (א) „יצא . . כסה" או „יוצא . . ויכס", (ב) „נכה" או „להלחם", (ג) השמטת „והוא יושב ממולי".

ב. והנה באוה"ח, וכן בכלי יקר[6], ביארו השינויים הנ"ל ע"פ היסוד שבלעם (בדבריו אל הקב"ה) התכוון להמעיט במשמעות השנאה שבדברי בלק, וי"ל ע"ד הפשט, כדי שבקשתו תתקבל אצל הקב"ה, בהיותו יודע שישראל אהובים למקום. ופירשו ש„ארה" קשה יותר מ„קבה", וכן ש„נכה בו" קשה מ„להלחם בו", כי „להלחם" אפשר להיות רק כדי לגרשו מעליו משא"כ „נכה בו" היינו הכאה ממש, וכן „וגרשתיו" סתם היינו ממקום זה, משא"כ „ואגרשנו מן הארץ" היינו מכל העולם[7] (או מכל ארץ ישראל[8]) — ובדרך זו ביארו שאר כל השינויים שבדברי בלעם, שבא למעט השנאה כו' שבדברי בלק. ע"ש.

---

1) פרשתנו כב, ה'ו.
2) שם, י"א.
3) שם, יא.
4) אבל זה שהשמיט „כי ידעתי את אשר תבורך גו'" מובן, כי אין מקום לדברים אלה בדבריו לה'.
5) אבל בנוגע להשינוי „עתה" או „ועתה" י"ל ש„פשש"מ הוספת הוא"ו היא דרך הכתובים, כפרש"י (וישלח לו, כד. ובכ"מ) „וי"ו יתירה . . והרבה יש במקרא".
6) לעיל פסוק ו.
7) כלי יקר שם.
8) אוה"ח הנ"ל.

אבל רש"י הרי פירש להיפך, שבלעם שינה מדברי בלק לפי ש„הי' שונאם יותר מבלק". וא"כ צ"ל, שלשיטת רש"י, טעם השינויים יסודו בכך ש„בלעם הי' שונאם יותר מבלק".

ומה שרש"י פירש להדיא רק את שני השינויים הנ"ל — (א) ארה או קבה (ב) ואגרשנו מן הארץ או וגרשתיו — היינו לפי שבהם אין הענין ברור כ"כ, דאין ברור ש„קבה" קשה יותר מ„ארה"[9], וכן יש מקום לפרש ד„ואגרשנו מן הארץ" הוא קשה מ„וגרשתיו" סתם (וכפי שפיר־שו המפרשים הנ"ל), ולכן הוזקק רש"י לפרש ענינם של שני שינויים אלה. משא"כ שאר השינויים מובנים מעצמם על יסוד הנ"ל.

והנה בנוגע להשינוי בין „להלחם" או „נכה", י"ל בפשטות, כי לאחרי שפרש"י שהכוונה ב„וגרשתיו" (סתם) היינו „מן ה־עולם", הרי מובן מאליו ש„להלחם" היינו בכוונה להשמידם מן העולם, משא"כ „נכה בו" אינו אלא ענין של „הכאה" שאינו בהכרח ענין של הריגה והשמדה, ואדרבה, פשטות לשון הכאה היא שה־מוכה נשאר בחיים. וכ"ש לפי הפירוש השני ברש"י על „נכה", שהוא כמו „מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט", שאינו אלא חסרון מעט.

ועצ"ע בנוגע לשאר השינויים.

גם צ"ע מה הכריח את רש"י (בלימוד ע"ד הפשט) לפרש טעם השינויים כי „בלעם הי' שונאם יותר מבלק", ולא פי' כמפרשים הנ"ל[10]. ובפרט שפרש"י קשה לכאורה, כמו שהקשה בכלי יקר[6]: א) איך עלה בדעתו של בלעם שהקב"ה יתן לו רשות לקלל ח"ו את בנ"י עוד יותר מאשר התכוון בלק? ב) איך אפשר לומר דקבה הוא קשה יותר מארה, והרי לאחרי שבלעם ענה לשלוחי בלק „מאן ה' לתתי להלוך עמכם"[11] (והקב"ה ציווהו „לא תאור את העם"[12]), שוב שלח בלק לבלעם וביקשו „ולכה נא קבה לי את העם ה־זה"[13], ואיך יתכן שלאחרי שנמנעה ממנו הבקשה הקטנה יותר („לכה נא ארה לי גו") יבקש ממנו דבר גדול יותר[14], „לכה נא קבה לי" (וכפי שמצינו שקו"ט ב־מפרשי רש"י בתירוץ שאלות אלו).

ג. ויש לומר, שאין הכרחו של רש"י לפירושו זה מתיבות „קבה" „וגרשתיו" עצמן (כי עצם התיבות יכולות להתפרש גם כפירוש המפרשים הנ"ל), אלא כוונתו ליישב התמי' המתעוררת בכללות תוכן הפרשה:

מה היתה יראתו של בלק מבני יש־

9) אף שלפרש"י „נוקב" הוא (גם) „לשון קללה" (רש"י אמור כד, טז). וראה ראב"ם ובאר יצחק שם), ולא רק „מפרש" (ראה רש"י אמור שם, יא) — הרי אין הכרח מזה שהוא קשה יותר מ„ארה". ובפרט שאינה לשון רגילה כלל לענין קללה, משא"כ „ארה" שנמצא בכ"מ.

*) וצע"ק שרש"י מביא שם ראי' ממ"ש (פרשתנו כג, ח) „מה אקוב", ולא הביא ממ"ש לפנ"ז (כב, יא) „לכה קבה לי", וכפרש"י איוב (ג, ז). ואכ"מ.

10) ואף שפרש"י מקורו במדרש (תנחומא פרשתנו ה. במדב"ר פ"כ, ט) — הרי רש"י לא בא אלא לפרש פשוטו של מקרא.

11) כב, יג.

12) שם, יב.

13) שם, יז. — וכ"ה לקמן כג, יא. שם, יג. כה. כו. כד, י. וראה כג, ז־ח.

14) ראה רש"י ח"ש כד, נה.

ראל, הרי ישראל נצטוו[15] „אל תצר את מואב" וכפי שראה בלק בעצמו, שבנ"י „הקיפו ארץ מואב כו' עד שבאו מעבר השני"[16], „ולא באו לגבול מואב"[16], וכ־אשר לא נתנו להם רשות לעבור בארצם לא עשו עמהם מלחמה[16], וא"כ מהי יראתו?

ואע"פ שלהלן בפ' מטות[17] פרש"י שיראתם של המואבים היתה „שיהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה" — הרי קושיא זו מתעוררת תיכף בפרשתנו, ואם ס"ל לרש"י שרק זו היתה יראתם של אנשי מואב (ולא שיראו שילחמו אתם, כפשטות לשון הכתובים, וכפרש"י על „והוא יושב ממולי" — „קרו־בים הם להכריתני") — הו"ל לרש"י לפרש כן כאן[18], ולא לסמוך על פירושו לקמן בפ' מטות[19].

[ובמדרש כאן[20] איתא, „שהיו מתיראין שראו כל הארץ ביד ישראל שבא סיחון ונטל ארץ מואב[21] כו' באו ישראל נטלוה כו' והיו אלו רואים את ארצם ביד ישראל והיו אומרים לא אמר הקב"ה כי לא אתן לך מארצו ירושה[22] והרי ארצנו לפניהם לכך היו מתיראין" („והם[23] לא ידעו כי קנאו ישראל ע"י שנטהרה ע"י סיחון"[24]).

אבל קשה לתרץ כן ע"ד הפשט, שהרי ראו שבנ"י הקיפו את ארצם ולא הלכו נגדם במלחמה לכבוש את ארצם, כנ"ל].

---

15) דברים ב, ט. הובא בפרש"י לעיל (חוקת כא, כו).

16) רש"י חוקת כא, יג.

17) לא, ב. — ובפרש"י דברים שם „ונראים להם כשהם מזויינים . . שהיו שוללים ובוזזים אותם" (ולא רק שהמואבים היו חוששים לכך). — ובדפוס שני דפרש"י וכת"י רש"י (שתח"י), גם בפ' מטות הגירסא „שהיו שוללים" (כל' רש"י בדברים שם).

18) ובפרט שמקור ל' רש"י במטות ודברים שם, הוא מתנחומא פרשתנו ב (במדב"ר פ"כ, ג).

19) ודוחק לומר שרש"י סומך על מ"ש כאן (כב, ד) „עתה ילחכו גו' כלחוך השור גו'", וכפי' דעת זקנים מבעה"ת (ועוד) שהיו יראים רק שלא יהיו שוללים אותם (ילחכו) — כי א"כ הו"ל לרש"י לפרשו להדיא (וראה רש"י שם ד"ה כלחוך השור).

20) תנחומא ובמדב"ר שם.

21) ראה חוקת כא, כו ואילך ובפרש"י שם.

22) דברים שם.

23) חזקוני ריש פרשתנו.

24) כפרש"י חוקת (שם, כו) „ועל ידו (סיחון) טהרה לישראל".

אבל אין לתרץ להיפך, שידעו שחלק מארצם טוהר בסיחון, ולכן חששו שמא „טהרו" ע"י אחרים לישראל — כי נוסף לזה שא"כ אין טענתו על ישראל אלא על הכובשו הראשון, הרי מפורש ב־רש"י (פרשתנו כב, ה) „קרובים הם להכריתני", וע־דיין לא טהרו אז ע"י אחרים [ומ"ש בחתם סופר עה"ת (ריש פרשתנו) „שהי' ירא שהערב רב יכבשו תחילה ממנו ואח"כ יקחו בנ"י מהערב רב" — לכאורה אינו ע"ד הפשט].

כן אין לומר שחששו שכללות ארצם כבר טוהרה ע"י כיבוש סיחון, אי משום כיבוש חשבון כו' (ולהעיר מהאריכות לעיל בפ' חוקת (כא, כו־ל) ע"ד מלחמה זו. וראה פרש"י שם, ל), או לפי שהיו בוטחים עליהם (כדלקמן בפנים)* — כי נוסף לזה שא"כ למה הקיפו ישראל את ארצם (כבפנים), הרי יראתם היתה לאחרי מפלת סיחון ועוג, ושוב היו בידי עצמם כו'.

---

*) ובמושב זקנים (מבעה"ת) עה"ת ריש פרשתנו, ד„בלק משרי סיחון הי' . . והנותרים שלא כבש סיחון המליכו את בלק עליהם", ומשמע לכאורה שמפרש דכיון שבלק משרי סיחון הי' לכן סברו שטהרה כו' (וגם לפרש"י (כב, ד) שהי' מנסיכי מדין, הרי עכ"פ לא הי' ממואב עצמו. וראה ריב"א ועה"ת).

והנה בנוגע למואב (ובלק) יש לומר בפשטות[25], שהם לא ידעו על הציווי ד„אל תצר את מואב"[26], וחשבו שזה ש־בנ"י אין לוחמים עמהם הוא מפני שהיו בטוחים על סיחון ועוג לשמרם[27], וכפ־רש"י לעיל[28] שהאומות היו מעלים להם מס לשומרם, ולכן לא לחמו ישראל נגד מואב כיון שזה הי' מעורר מלחמה נגד סיחון ועוג. ולפיכך, לאחרי שראה שיש־ראל נצחו את סיחון ועוג, „ויגר[29] מואב מפני העם מאד גו'"[30].

אבל עצ"ע בנוגע לבלעם: כיון שבל־עם הי' נביא, בוודאי ידע שזה שבנ"י לא לחמו עם מואב הי' מפני שישראל נצטוו על כך, וא"כ למה לא ענה לבלק שאין לו מה לפחד.

וזהו שפרש"י ש„בלעם הי' שונאם יותר מבלק", שיש לפרש כוונתו שהיתה זו שנאה מסוג אחר[31]: שנאתו של בלק לבנ"י היתה תוצאה מיראתו שבנ"י ילחמו עמו ויכבשו את ארצו, משא"כ שנאתו של בלעם לבנ"י היתה שנאה עצמית, בלי טעם.

ומהאי טעמא לא קשה למה לא גילה בלעם לבלק שאין לו מה לפחד, כי בלעם חיפש הזדמנות להזיק את ישראל, ובנדו"ד — לקיים בקשת בלק לקללם כו'.

ד. ולפי הקדמה זו מובן בפשטות טעם השינויים בדברי בלעם:

עיקר הדגשת בלק היתה ע"ד מעשי בנ"י שהפילו עליו פחד, משא"כ בלעם לא הי' איכפת לי' מה עושים בנ"י, ורק ביטא את שנאתו הוא לעם ישראל.

ולכן בלק אמר „והוא יושב ממולי", שזהו עיקר פחדו, וכפרש"י (בנ"ל) דהיינו ש„קרובים הם להכריתני", משא"כ בלעם השמיט כל ענין זה, כי הוא ידע שאין בדעתם של ישראל ללחום עם מואב כי כן נצטוו מאת הקב"ה, וא"כ אין מקום לומר להקב"ה טענתו של בלק „והוא יושב ממולי".

וזהו גם החילוק בין דברי בלק „הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ", ודברי בלעם „הנה העם היוצא ממצרים ויכס גו'":

עיקר כוונת בלק היתה להדגיש מע־שיהם של ישראל, ולכן חילק את דבריו לשנים — „הנה עם יצא ממצרים . . הנה כסה את עין הארץ" — שהם שני ענינים שונים: „עם יצא ממצרים" בא לברר עם איזה עם מדבר, ו„הנה כסה גו'" מתאר מעשיהם הרעים שגרמו לו לפחד מהם (וזהו שאמר הכל בל' עבר — „יצא . . כסה" — שהם מעשים שכבר אירעו);

משא"כ לשונו של בלעם — „העם ה־

---

25) ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 147 ואילך (וראה הערות 32, 33 שם).

26) והא שפרש"י בפ' מטות שהיו יראים „שיהיו שוללים אותם" — נת' בלקו"ש ח"ח שם הערה 32. ולהגירסא „שהיו שוללים" (ראה לעיל הערה 17), י"ל בפשטות, שכוונת רש"י שזו היתה סיבת יראתם (בראותם שישראל כבר שוללים אותם), אבל יראתם היתה שבנ"י יכבשו את ארצם (ולא ידעו שישראל נאסרו במלחמה).

27) פרש"י ריש פרשתנו.

28) חוקת כא, כג (אלא ששם „מלכי כנען").

29) פרשתנו כב, ג.

30) ומה שבנ"י הקיפו תחילה את ארצם, כי השתדלו להכנס לארץ בלי מלחמה כו', ולכן ביקשו לעבור דרך ארצם (וכן ביקשו מסיחון כו'), ורק כשלא הניחום הלכו למלחמה.

31) ולא רק הוספה בכמות — ע"ד פרש"י (כב, כא) „שנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא

העם, שתכונתם של „העם היוצא גו״ היא – לכסות את עין הארץ (שהולכים ומזיקים כו׳). ולכן לא אמר „הנה כסה גו״ (שמשמעו שזהו ענין נוסף) אלא „ויכס גו״, שזהו המשך ללפניו.

[ויש לומר, שמטעם זה נקט „יוצא״, לשון הווה, כי זה מדגיש יותר שזוהי תכונתו של העם, עד שכל כוונת יציאתם ממצרים היתה (מה שעושים עתה, בהווה) לכסות את עין הארץ].

ה. והנה כתיב[32] „ולא אבה ה״א לשמוע אל בלעם ויהפוך ה״א לך את הקללה לברכה כי אהבך ה״א״. כלומר, לא זו בלבד שתמורת הקללה הכריח הקב״ה את בלעם לברך את ישראל, אלא עוד זאת, שהקללה נהפכה לברכה, שלכן היו ברכותיו „מעין אותם קללות שביקש לומר כו״ (כהובא בפרש״י[33]).

וע״פ הנ״ל יש לומר, דכשם ששנאתו של בלעם היתה שנאה בלי טעם ודעת, עד״ז ברכותיו של בלעם באו לבטא את גודל אהבתו של הקב״ה לבני ישראל, שהיא אהבה למעלה מטעם ודעת, „אהבתי אתכם אמר ה״[34], שהיא האהבה של הקב״ה לישראל להיותם בנים למקום.

וזהו גם מה שדוקא בפרשת בלעם נבא במשיח האחרון שעתיד לגאול את ישראל בגאולה האמיתית והשלימה, כמבואר ברמב״ם[35], כי ענין הגאולה הוא למעלה מטעם ודעת, כמאמר[36] „אין משיח בא אלא בהיסח הדעת״, כפירוש אדמו״ר הזקן[37] שהוא „למעלה מבחינת הדעת״, שזהו בהתאם להענין ד„ויהפוך ה״א לך גו״, שתמורת השנאה של בלעם לישראל בלי טעם ודעת, נתגלו על ידו נבואות הגאולה, שהם „למעלה מבחינת הדעת״.

(משיחות ש״פ בלק תשל״ד, תש״מ)

---

32) תצא כג, ו.
33) פרשתנו כד, ו.
34) מלאכי א, ב.
35) הל׳ מלכים פי״א ה״א.
36) ראה סנהדרין צז, סע״א.
37) תניא אגרת הקודש ס״ד (קה, ב).